

LA USC DI LADINS – VENERDI' 16 MARZO 2012

L savèi culturel te Gherdëina

De vedla tradiziuns y usanzas de Gherdëina, ma nce de vedli mestieres, stories o lijëndes ne sà trüeps nia plu nëut. L Museum Ladin Cistel de Tor fej pea pra n projet internaziunel per documenté l patrimoni culturel nia materiel

Cultura/1- L projet Interreg Talia-Svizra ECHI ie uni prejentà n merdi ai 13 de merz te na conferënza stampa a Bulsan, tl Palaz Widmann. L senificat de scinché l pèir n Marcia de Segra Sacun o l ciuld che i jèuni sveia "helau" canche i va a tré zedules ie mé doi ejèmpli de n patrimoni

culturel che aldó de na convenzion Unesco dl 2003 dëssa uni manteni. Documenté chësta sort de patrimoni culturel y l prejenté al publich ie una dla finaliteies dl projet Interreg te na cunlaurazion seura la seida dla Talia y Svizra. Pra l projet E.C.H.I (Etnografie italo-svizzer) fej pea i ciantons svizri

Vallais/Wallis, Tessin, Grijons, la Regions Lombardia, Val d'Aosta, Piemonte y la Provincia de Bulsan cun l Museum Ladin Cistel de Tor.

L Museum Ladin à cris ora de dedicé la nrescda a Gherdëina, nciarian l etnologh y antropologh ladin Emanuel Valentin de fé n

nventar dl patrimoni culturel nia materiel. Nchinamó iel bele uni tüt ca ntervistes di ani '80, les metan tl computer y juntan pro mo tuedes y materiel video. L materiel che conta dla usanzas y tradiziuns de Gherdëina che manacia de ji perdudes unirà mo ntan chësc ann metù a despozizion dla jënt.

Prejenc pra la conferënza stampa de prejentazion dl projet l'assessëura provinziela per la cultura Sabina Kasslatte Mur, la responsabla dl projet per la Lombardia Renata Meazza, l diretëur dl Museum Ladin Stefan Planker y l etnologh y antropologh Emanuel Valentin. (usp)

Patrimoine culturel nia materiel

N iede fé tuedes de usanzas, tradiziuns y cunesçenzes cultureles che manacia de ji perdudes te Gherdëina y pona les mèter a despozizion dla cumenanza: chësc se à l Museum Ladin Cistel de Tor tüt dant fajan pea l projet interreg ECHI che ie uni prejentà a Bulsan

Prejentà l projet E.C.H.I: la responsabla per la Lombardia Renata Meazza, l diretëur dl Museum Ladin Stefan Planker, l'assessëura provinziela Sabina Kasslatte Mur y l antropologh Emanuel Valentin; foto USP/Pertl.

Cultura/2- Te na cunlaurazion dander plu Regions talianes y Ciantons svizri vèniel laurà cun la medema metodologia scientifica laureda ora da esperc. L senificat de vedla usanzas y cunesçenzes tramandades tla generaziuns manacia te nosc tèmps de ji perdudes. L projet E.C.H.I (Etnografie italo-svizzer) se stiza sun na convenzion Unesco dl 2003 che vèija dant de defendèr y manteni l patrimoni culturel nia materiel. Per manteni chësc patrimoni vèniel te na cunlaurazion seura la seida dla Talia y Svizra ora laurà cun la medema metodologies científiches.

L projet de tueda, cataloghisazion y prejentazion al publich vèn realisà ti Ciantons svizri Vallais/Wallis, Tessin, Grijons, tla regions Lombardia, Val d'Aosta, Piemonte y tla Provincia de Bulsan cun l Museum Ladin Cistel de Tor. „L savèi culturel dëssa uni document tan giut che i testemonesc ie mo n vita,” à dit l'assessëura Sabina Kasslatte Mur pra la prejentazion n merdi ai 13 de merz. La Cumenanza Europea à metù a despozizion 2,7 milions de euro, de chisc vèn 190.000 adurvei tl Südtirol. „La Provincia à juntà pro 10.000 euro,” à dit l'assessëura, aldó dl

comunicat stampa dla Provinzia.

Tla Lombardia na lege aposte per l mantenimènt di bënns culturei nia materiei

Kasslatte Mur à oradecchèl auzà ora che l "ie impurtant a manteni i bënns nia materiei de n popul, dantaldut chëi plu vedli che ie per scumpari. L patrimoni culturel materiel de Gherdëina ie de gran valuta y ie son doi iedesc cuntènta che chësc vènie documentà científicamenter. N iede sciche espunènta ufiziela dla cultura, y pona nce ajache mi ravises persone ie de chëla valeda. Tradizion y inuvasion ne n'ie nia n contrast, ma, scive n dij tan bel, „l ne n'ie degun dauni zënza savei da ulà che union". Kasslatte Mur à lecurdà che la Lombardia, che fej pert de chësc projet ECHI, à dat ora na lege aposte per l mantenimènt di bënns culturei nia materiei. „L fossa da se mbincé che son boni de fé l medemo nce te Südtirol. La Lombardia ie la sèula region de duta la Talia che à na tel lege,” nscila l'assessëura provinziela.

Nventar dl patrimoni culturel nia materiel

L Museum Ladin à cris ora de dedicé la nrescda a Gherdëina. „L'idea ie chëla de se limitè n iede a na valeda sèula, ma te na maniera sistematica y completa, dantaldut se stizan sun stages de furmazion y

sun criteres científics laurai ora da esperc dl setor,” spiega l diretëur dl Museum Stefan Planker. Nsci iel uni nciarià l etnologh y antropologh ladin Emanuel Valentin de fé n nventar dl patrimoni culturel nia materiel. Si ncèria de doi ani ie de tué do, nriescer, documenté, analisé sun l ciamp, cataloghé y nventarisé i bënns culturei nia materiei.

Documentazion de Radio Gherdëina

N ucasion dla prejentazion à Emanuel Valentin cuntà che „la nrescda possa scumencé de gra ala documentazion audio de Radio Gherdëina, dla lingia de trasmiscions „Jënt conta dla vita da zacan” de Oswald Rifesser y Georg Delago, trasmiscions che ova scumencià ti ani '80. Chisc bënns culturei imateriei ulons „fermé” tres documentaziuns audio, video y scrites. Bonamenter nce cun na publicazion finela de n liber.”

Nchinamó iel bele uni laurà te doi fases. N iede àn tüt ca cie che fova bele dan man. Nsci iel uni tüt ca ntervistes che Oswald Rifesser y Georg Delago ova ti ani '80 fat per Radio Gherdëina, coche dit. Chësta testemunianze de vedla usanzas y stories de vita ie unides cataloghisades y publicades tl catalogh online dl patrimoni culturel dl Südtirol (www.provinz.bz.it/katalog-kulturgueter). Tres l Museum Ladin possa chësta registraziuns uni nuzedes per tuedes. Se stizan sun iel uni nvià via la segunda fasa de tueda. Tulan su cuntat cun jënt de Gherdëina iel cun metodologies antropologiches sistematiches uni tüt su materiel video, fotos y audio.

Videos y documentazion on-line

Nchin ala fin dl 2012 uniràl metù adum diesc pec video che sarà da udei tl Museum Ladin Cistel de Tor. Chisc pitli filmac conta la tradiziuns y usanzas prinzipales de Gherdëina che manacia de ji perdudes. Ti tré Ciantons svizri y tla cater Regions talianes vèniel tl projet E.C.H.I. laurà cun la medema strategia y metodologia científica. Universiteies, professëures, istituziuns dl Minister y l Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR) leura deberieda cun l fin de realisé

n nventar on-line per documenté i bënns nia materiei de dut l raion de nteres. Nfati uniràl duta la documentaziuns, nia mé chëla dl Museum Ladin, ala fin dl ann prejentada sun na plataforma web. „L gran valor ne n'ie nia mé avei na documentazion per la jënt dl post, ma de pudèi se paredé tl raion dl „Elpes,” spiega Stefan Planker.

Epilogh leterer

L projet vèija nce dant n epilogh leterer ulache l fajerà pea cater scritëures talianes. Ala pert de Gherdëina se dedichea Marco Albino Ferrari. De faurè àl bele metù man de ji tla Regions nteresades per tò su cuntat cun i raions y la persones dl post. La cuntedes che i meterà adum uniràl dates ora te na publicazion. Na prejentazion mo dan la publicazion ie prugramada ai 6 de agost a S. Cristina te na cunlaurazion cun la Lia de Turism.

Cun l projet E.C.H.I. vèniel dat atuzion ala convenzion Unesco tres la ndividuazion de na metodologia che vede bën per duc i partner che leura pra l projet, leprò uelen judé pro che la jënt se rënde cont dla impurtanza dl patrimoni de bënns nia materiei. L fin zentrel ie dé inant ala generazion dl dauni chësc savèi y de criè na rë de cooperazion seura i cunfins ora dander i partner.

Chiche sà da cunté zeche de particular ie peria bel de cuntaté l Museum Ladin

Chiche sà da cunté de vel' usanza, tradizion ma nce de vel' festa o bal particular, ie peria bel de tò su cuntat cun l Museum Ladin, numer de telefon 0474 524 020. Per la tueda iel nce de utl sce l possa uni metù a despozizion vel' materiel video y fotografich.

Usanzas documentades sun video

Pra la usanzas documentades sun video iel: Marcia Segra Sacun y scinché i pèires, Cianté la tlecanot, la juebies d'Avènt, Malans da San Miculau, Cianté la bona man, Cianté l bel mei, Rubé l'ola de juebia grassa, Usanzas da Pasca, Tradiziuns de dl'ieja, Desmunté dl bestiam, Helau - tré zedules. (dl/usp/ls)

L etnologh y antropologh ladin Emanuel Valentin.